

Píše Nikola Mizerová

(E*forum, 27. 10. 2021)

Antologii ***Expresionistické drama z českých zemí***, kterou vydává nakladatelství Academia ve spolupráci s Ústavem pro českou literaturu AV ČR, můžeme vnímat jako pozitivní výsledek současného směřování odborných diskusí, a to hned v několika ohledech. Zaprvé publikace upřednostňuje teritoriální hledisko před hlediskem jazykovým či národnostním, a vedle expresionistických dramát českých autorů, jako jsou Jan Bartoš, Lev Blatný, Arnošt Dvořák, Fráňa Šrámek či Jiří Wolker, přináší prvopřeklady německých her vzniklých na našem území v době drolicího se Rakousko-Uherska a v počátcích první republiky. Zadruhé je publikace výrazem úsilí o redefinici českoněmecké literatury, o které na této platformě hovoří Ingeborg Fialová-Fürstová u příležitosti vydání stejnojmenného sborníku z konference „Prag - Provinz“ a která spočívá mj. v „posunu, oslabení či dokonce odstranění hranic“ mezi pražskou německou literaturou a ostatní německou literaturou z českých zemí. V antologii jsou v tomto smyslu rovnocenně zastoupena dramata ikonických pražských německých autorů jako Max Brod, Franz Kafka či Franz Werfel a moravských a slezských německých autorů jako Ernst Weiss a Leopold Wolfgang Rochowanski. V neposlední řadě je forma antologie signálem snahy překročit okruh zmíněné odborné diskuse a předložit její konkrétní výstupy čtenářské veřejnosti.

Chceme-li tuto ambiciózní publikaci, čítající přes 700 stran, nějak stručně charakterizovat, nabízí se výraz „pestrost“. Ta je dána už faktem, že se česká a německá expresionistická dramata z českých zemí živila jiným kulturním podhoubím a že expresionismus sehrál v české literatuře výrazně odlišnou úlohu než v literatuře českoněmecké. Tuto skutečnost reflektují i tři úvodní studie, jež antologii otevírají (Fialová-Fürstová, Augustová, Merenus). U zastoupených německých dramát nalezneme všechny charakteristické projevy expresionismu, tak jak se jako typický německý směr rozvinul v letech 1910 až 1924 v reakci na dobové podněty jako např. skokově probíhající industrializace, enormní zrychlení životního tempa či vznik fenoménu velkoměsta. Na našem území tyto změny neprobíhaly v takové míře, a tak explozivně, a expresionismus tak v české literatuře sehrál spíše marginální roli inspiračního impulzu, byl vnímán jako „zpozdilý německý export“ a projevil se s notným časovým posunem až v poválečných letech 1919 až 1924. Všechny v antologii zastoupené hry sice rozprostírají pestrou paletu typických expresionistických linií a motivů, jako jsou např. religiozní nezastřešenost či naopak nová sekularizovaná religiozita, apokalypsa, mesianismus a utopie „nového člověka“, nenávisť k měšťáckému životu, generační konflikt či postava outsidera. Charakter českých her je však přesto výrazně odlišný: akcentovány jsou sociální problémy, těžiště se přesouvá na sociálně motivované vize obnovy společnosti a silněji se projevuje nová

sekularizovaná religiozita. Německá dramata naopak akcentují kritiku poznání a jazyka, jsou temnější a pracují s přízračnou až démonickou snovou atmosférou. Humor v nich více méně chybí, stejně jako forma satiry a grotesky. Tematická a motivická pestrost antologie je podržena pestroostí formální a žánrovou. Vedle jednoaktovek zde nalezneme celovečerní dramata, vedle vážných her, proklamujících pateticky „nového člověka“, stojí tragikomedie a satirické grotesky.

Výše popsaná koncepce, z níž antologie vzešla, se v praxi jeví jako nadměru životaschopná a umožňující komplexnější obraz zkoumaného fenoménu.

Dojmu nepřehlednosti a nahodilosti zabraňuje chronologické řazení textů. Čtenář by ovšem pravděpodobně uvítal přehledné informace o vřočení jednotlivých her. Ty je sice možné dohledat v úvodních studiích a v edičním komentáři, nicméně v obsahu a u jednotlivých textů chybí.

Co se týče výběru textů, bylo záměrem autorů předložit reprezentativní vzorek textů, které osloví dnešního čtenáře. Ačkoli je třeba nutné přiznat, že některá expresionistická dramata dnes působí svým exaltovaným patosem poněkud zastarale, najdeme v antologii mnohé texty, které by rozhodně neměly zapadnout a které jsou stále aktuální např. motivem člověka hledajícího oporu a orientaci v nepřehledném, rozvráceném světě či kritikou materialismu. Zmíňme zde namátkou jen několik příkladů. V oblasti české literatury rozhodně vyniká tragikomedie *Pelikán obrovský* Jana Bartoše – vtipná groteska, nesená v rozverně snové atmosféře a kritizující nefunkční a vyprázdněnou byrokracii, u které hrozí, že se nekontrolovatelně rozšíří na celou společnost. Z německých textů působí neotřele a svěže např. jednoaktovka *Vykupitelka* Maxe Broda, postavená na prolnutí motivu prostitutky a vykupitelky. Hlavní postavou je „svatá nestoudnice“, která v aktu lásky nabízí mužům odpuštění a všechny získané finanční prostředky věnuje na vybudování ideálního spravedlivého společenství. Jediný programatický text, zastoupený v antologii, expresionistický manifest Kornfeldův *Oduševnělý a psychologický člověk* je sice z dnešního pohledu překonaný představou o možnosti a-politického člověka, na druhou stranu na pozadí dnešního kapitalismu vyznívá přesvědčivě svou kritikou materialismu: „Před válkou byla Evropa jako obchodní dům. Jejím smyslem a cílem byl, jako u každého obchodního domu, zisk, a lidé v něm, ať jakkoli odlišní, byli zaměstnanci. Duch byl uznáván, jen pokud zvyšoval zisk, usnadňoval ochod a zvyšoval tempo. Proto byl pokrok chloubou své doby, proto se práce stala samoúčelem, ba ideálem. Člověk nevydělával, aby mohl žít, nýbrž žil, aby vydělával. (...) Nastala vláda peněz a pervertované plutokracie.“ Jedinou možností, jak změnit lidstvo, Kornfeld spatřuje v nutnosti změnit jednotlivce. Moderně vyznívá i jeho závěrečné varování: „Evropa nezahyne, bude-li chudá, ale bude-li bezduhá a duchaprázdná. (...) Nejde o ten či onen stát, jde o Evropu jako celek (...).“

Antologie *Expresionistické drama z českých zemí* je nadějným prvním svazkem nové ediční řady Drama nakladatelství Academia a Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Inovativní koncepce, kvalitní výběr textů a obsahová pestrost vzbuzují u čtenáře

pozitivní očekávání stran dalšího pokračování, např. již avizovaného druhého svazku *Zakázané drama z komunistické totality*.

Zuzana Augustová / Lenka Jungmannová / Aleš Merenus (ed.): *Expresionistické drama z českých zemí*. Praha: Academia, 2020, 740 s.

www.ipsl.cz